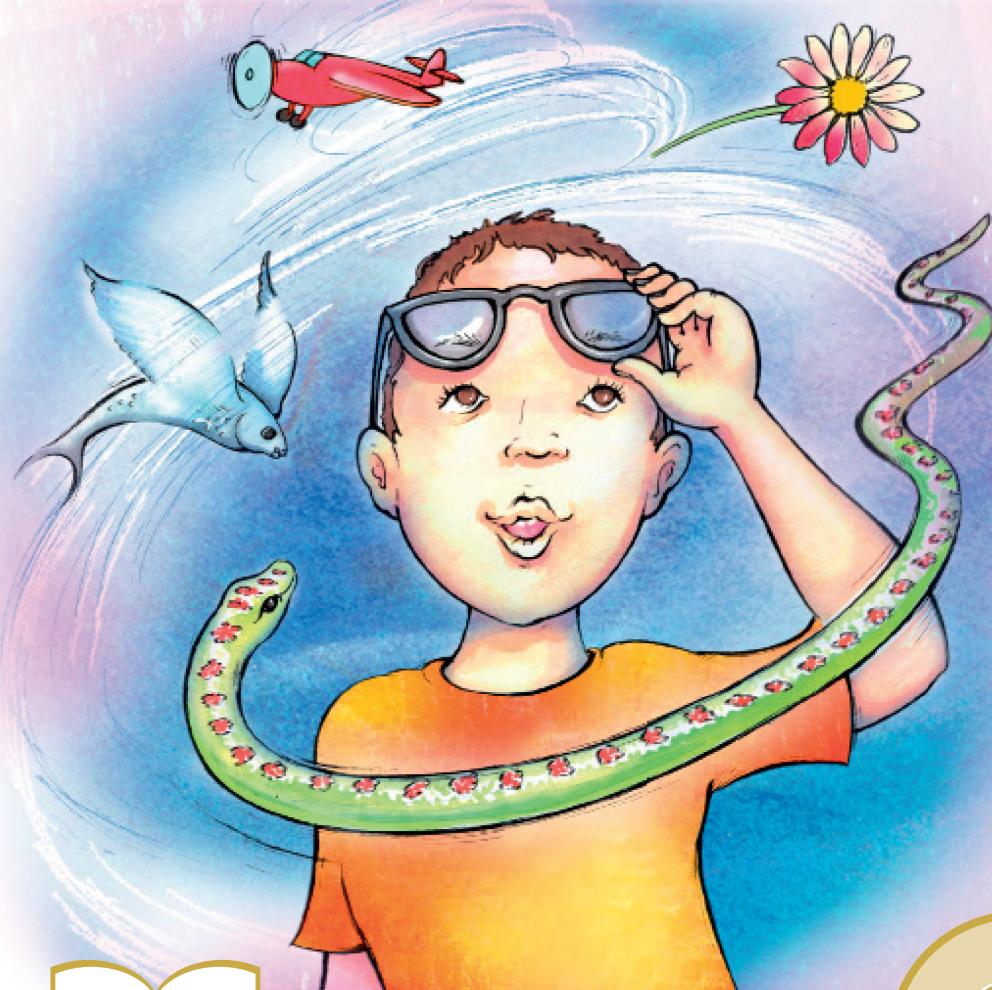

Go a makatša, eupša ke nnete

SEPEDI

Puku ya

3

Go bala ka sehlopha ga go hlahlwa

Pele o bala

- Phetlolla matlakala a kanegelo yeo ba tlilego go e bala. Boledisanang ka ga diswantšho.
- Kgopela barutwana gore ba nagane gore kanegelo e ka ba mabapi le eng ka go lebelela hlogo ya kanegelo le diswantšho.
- Hlagiša mantšu a maswa goba a bothata pele barutwana ba ka bala kanegelo.
- Dira dikarata tša mantšu e le go hlahlwa tlotlontšu ye mpsha (lebelela lenaneo la tlotlontšu ye mpsha kua bokagareng bja letlakala la mafelelo la khabara.

Go bala la mathomo

- Barutwana ba swanetše go bala sengwalwa ka bobona
- Barutwana ba swanetše go bala ka setu goba ba ka bala ka go hebehebetša
- Tloga go morutwana yo o ye go yo mongwe, gomme o kgopele morutwana yo mongwe le yo mongwe gore a balele karolo ye nngwe ya sengwalwa godimo

Ditherišano

- Botšiša dipotšišo tša tekatlhao loganyo tše di theilwego godimo ga sengwalwa
- O tla lemoga gore mešongwana ye e lego kua mafelelong a puku e bohlokwa go hlahlha ditherišano ka phapošing. (Kgetha mešongwana ya maleba yeo e swanelago boemo bja barutwana.)

Go bala labobedi.

- Mo go matšatši ao a latelago, dumelela barutwana go bala puku gape, ka babedi ka babedi goba morutwana a le noši.
- Ela šedi go bala ka go thelela, popopolelo le tlotlontšu.
- E re barutwana ba ngwale mešongwana ya dihllopha ya go hlahlwa yeo e lego kua mafelelong a puku. (Kgetha mešongwana ya maleba yeo e swanelago boemo bja barutwana.)

E re barutwana ba diragatše diteng
tša sengwalwa ge go kgonega.

Barutwana ba swanetše go dira mešongwana ye e theilwego godimo ga go bala ka dihllopha ka morago ga ge ba badile. E re barutwana ba šome ka dihllopha go ngwala mešongwana ya maleba ya go bala ka dihllopha yeo e lego kua mafelelong a puku. Ba se ke ba ngwala ka pukung ye. Mešongwana ya go ngwalwa e swanetše go ngwalwa ka dipukung tša bona tša go ngwalela.

Go a makatša, eupša ke nnete

Na o be o tseba?

Ga go kgonagale gore o ethimole
o butše mahlo.

Dithutlwa le batho
ba na le marapo
a mokola a šupa
melaleng ya bona.

Dithutlwa di šomiša melala
ya tšona ye meteletele go
fihlelela matlakala a a lego
makaleng a mehlare a a lego
godimo, mola phoko yona e
fihlelela fela dikarolo tša
tlase tša makala.

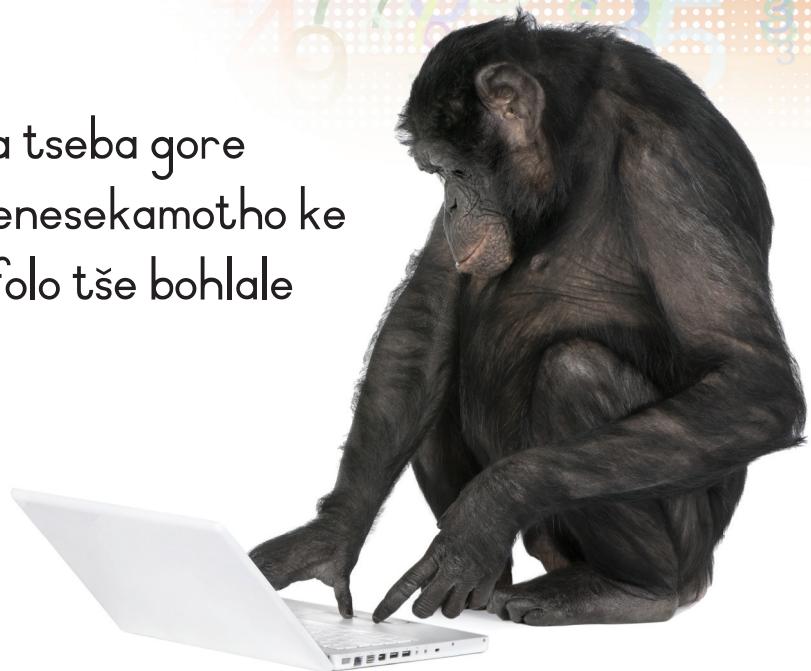

Naa o a tseba gore leleme
la thutlwa ke le letelele moo
le bilego le ka latswa tsebe ya
yona?

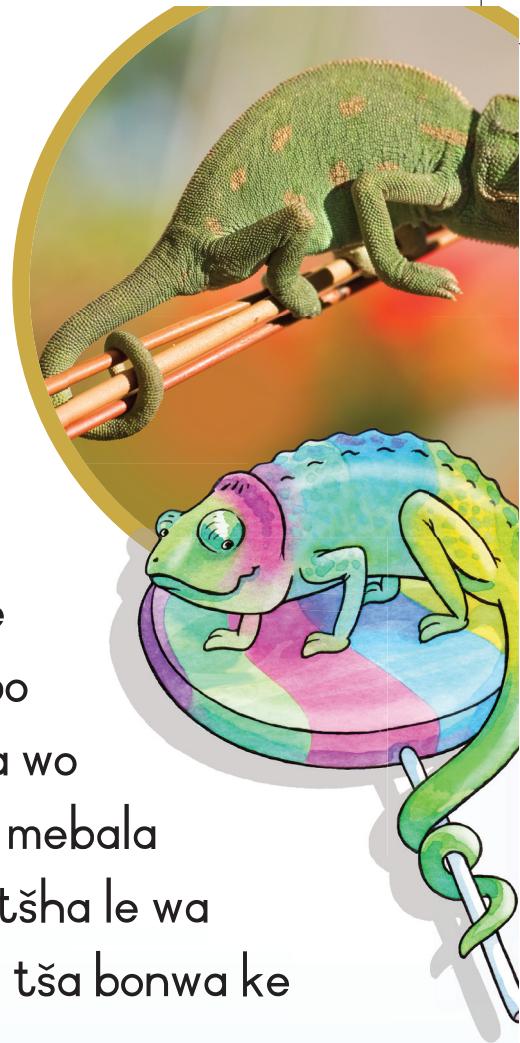

Naa o a tseba gore
ditšhwenesekamotho ke
diphoofolo tše bohlale
kudu?

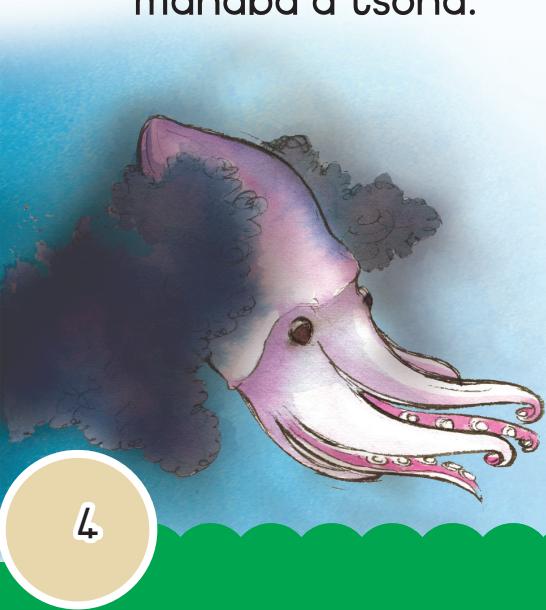

Di ka rutwa go lemoga dinomoro. Di na le
bokgoni bja go lemoga dinomoro ka pelapela
go feta batho.

Diphoofto tše dingwe
di fetoša mebala ya
tšona ka lebelo le
legolo kudu, nepo e le
go ikgakantšha ge di
swanelwa ke go iphihla.
Ge leobu goba oktopase e
tloga go bokagodimo bjo bo
itšego, e eya go bja mmala wo
o fapanago le bja wa pele, mebala
ya letlalo la tšona e amantšha le wa
bokamorago gore di se ke tša bonwa ke
manaba a tšona.

Ge oktopase e hlaselwa,
e ka thuntšha lerus la
enke ye e fifetšego
yeo e hlohlontšhago
bahlasedi ba yona.

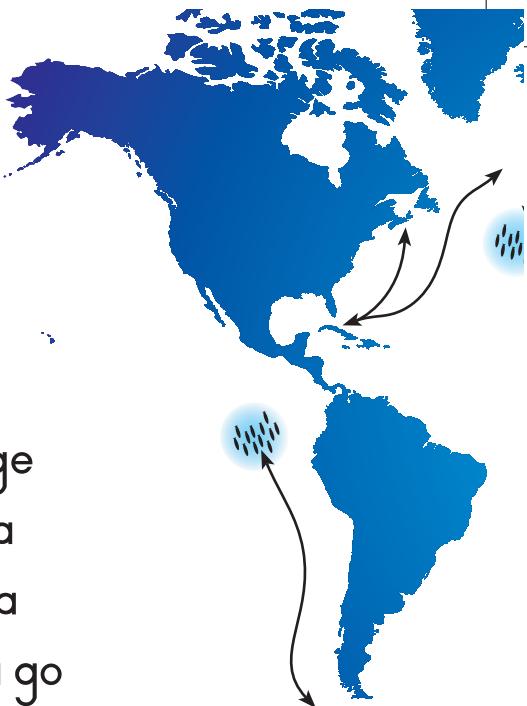

Mohuta wo itšego wa hlapi o na le patron
moseleleng wa yona ya go swana le leihlo.
Ge lenaba la yona le lebiša "leihlo" la hlapi,
kgonthe le lebiša mosela wa hlapi. Se se se
fa hlapi sebaka sa go phonyokga.

Maruarua a magolo a
sepelela kgole, a nyaka
dijo!

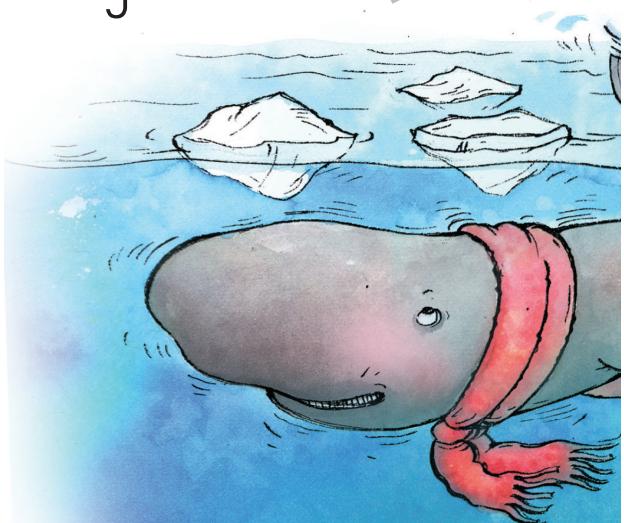
A phela ka meetseng a go
tonya a kua Leboa, eupša ge
go tonya kudu, a khudugela
meetseng a borutho a go la
Borwa. A kgona go sepela go
fihla dikilometara tše 8 ka iri, e
le go nyaka goba go phakiša go
swana le ge o kitima.

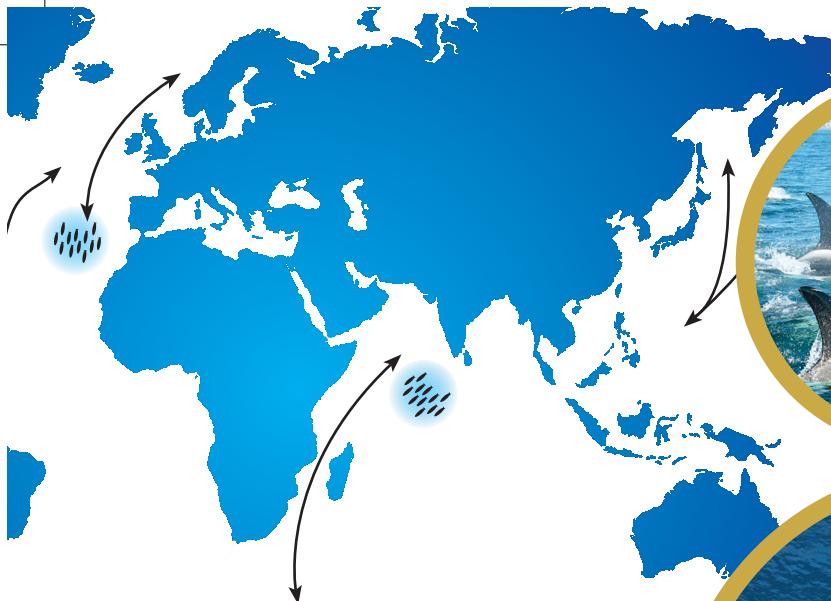
Ge meetse a thoma go tonya
go la Borwa a boela
Leboa. Maruarua a
sepela diketekete
tša dikilometara
sehla se sengwe le se
sengwe.

Brr...

Brrrr...

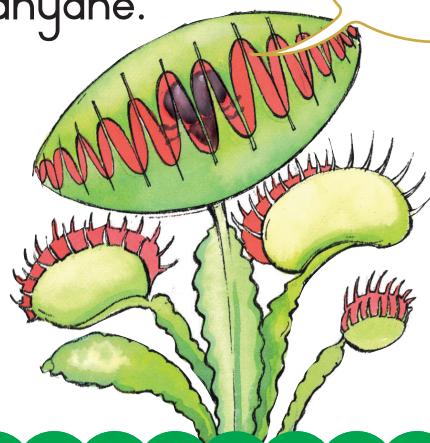

Modumo wo ekego wa
nakana, wo o dirwago ke
leruarua le letalalerata
o ka kwagala go fihla go
dikilometara tše 850.

Dimela tša go fapana
tša palo ya go feta
600 di nyaka
dikhukhwanyane gore
di phele. Bontši bja tšona
bo swara dibolawa tša
tšona ka go tswalela matlakala
a tšona goba ka go šomiša
"mobja wa go mamatletšwa" wo
o tanyago dintšhi tšeо di tlilego
go ba dijo tša dimela tšeо tša
letena! Ka morago ga mowe
semela se tšweletša
diesiti tša go šila
dikhukhwanyane.
Mmpho!

b

Malobanyana mo, sefofane se se kgethilwego sa letšatši se sepetše go dikologa lefase. Se be se sa šomiše makhura/petrolo, eupša, se be se šomiša maatla a letšatši fela.

Se bolokile maatla a a lekanego mosegare, ao se tlago go fofa ka ona bošego.

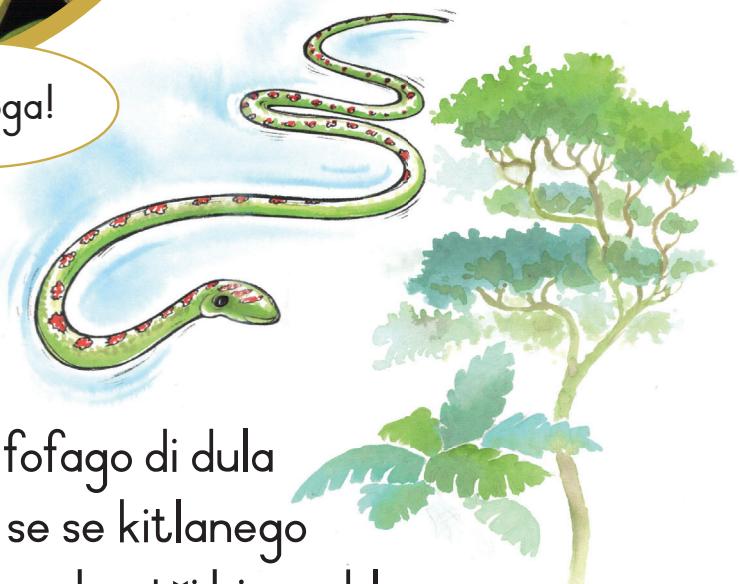
Maatla
a letšatši a
hlwekile. Ga a
tšhilafatše moyo,

naga goba meetse, gape a bile ke a mantši.
Bokaalo bja maatla a letšatši ao a fihlago go
lefase ka letšatši le tee, a ka fepa dinyakwa
tša rena ngwaga o tee. Re swanelwa ke go
hwetša mekgwa ye mekaone ya go šomiša
maatla a letšatši.

Ke nogá!

Ke hlapí!

Dinoga tše di fofago di dula
sethogweng se se kitlanego
sa molatšatši seo bontši bja mehlare ya sona e
lego ye metala molebe, sa dipula tše ntšintši,
tša Ašia. Noga ye e na le bokgoni bja go fofa
go tloga go mohlare wo o itšego go ya go wo o
latelago. E kgora go fofa go tloga tlase go ya
godimo, le go tloga godimo go ya tlase, le gona,
e kgora go thelela/phaphamala.

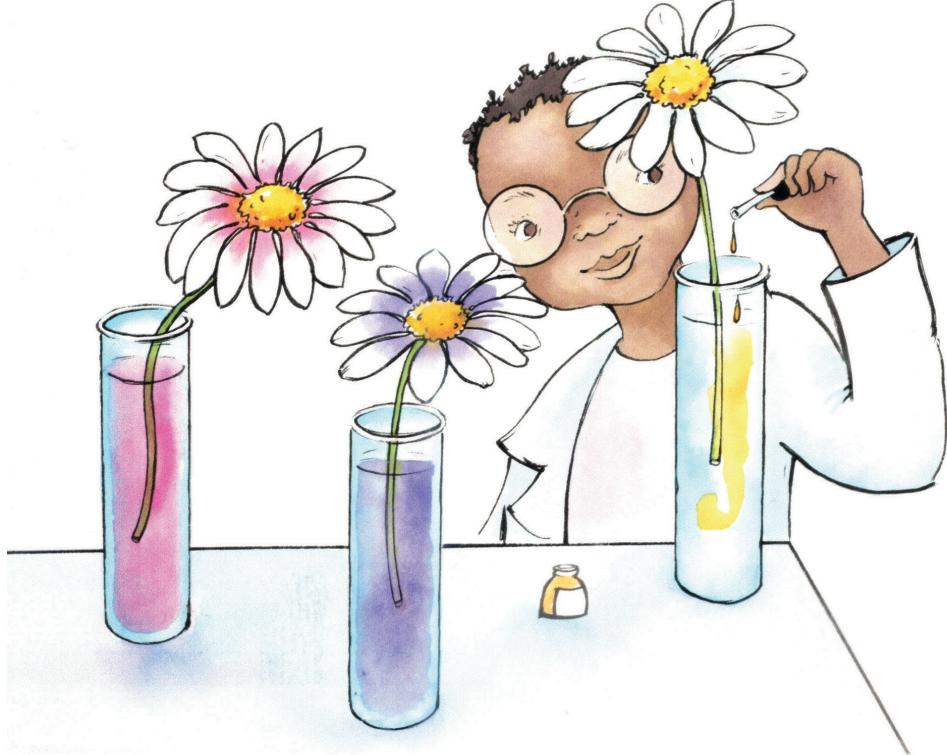

Ke sefofane!

Ke nonyana!

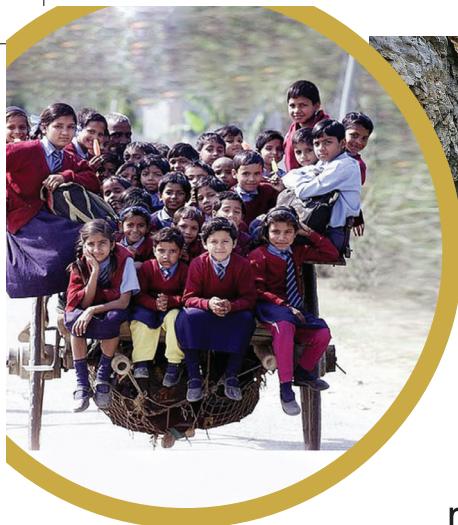
Go na le mehuta ya palo ya go
feta bO ya dihlapi tše di
ka fofago. Dihlapi tše,
tše di makatšago, di
tšweleditše bokgoni bja
go tšwa ka meetseng ka
go tabogela godimo le
go phaphamala moyeng,
e le maano a go
phonyokga
dibata tša ka
meetseng.

O ka dira gore matšoba a fetoge mmala ka go rothetša enke e sekae goba go fa meetse ao a lego ka gare ga sebjanatsopa mmala. Leta gannyane gomme o tla bona dipetala di fetoga mmala. Se se dirwa ke gore peakanyo ya ditšhikana ka mo ditšhikeng tša matšoba di išitše mmala go dipetala.

Na o tle
o lebane le
mathata mo
tseleng ya ge o
eya sekolong?

Bana ba bangwe ba lebana
le dikamaporogo goba ba
sesa difateng tša dithaba
tša metheoqa, tše di
pitlaganego, mo tseleng ya
bona ya go ya sekolong. Ba
bangwe bona ba "fofa" ka
lebelo ge ba eya sekolong!

Kgogedi ya maknete.

Na o be o tseba?

Ge o swara maknete

ka gare goba

bogodimo bja lešabašaba,

goba kgauswi le lepokisi la

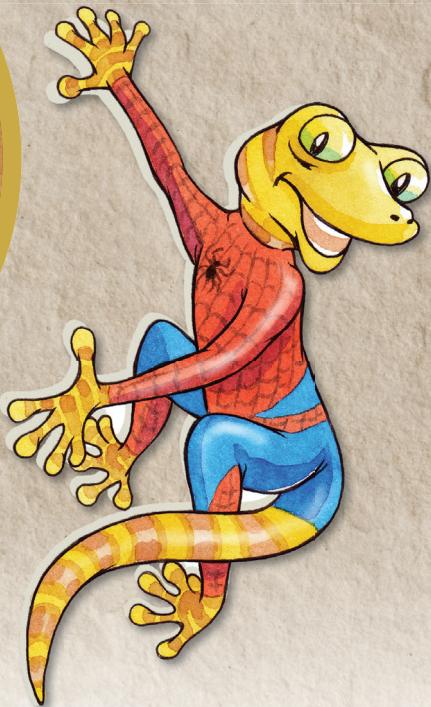
gago la diphensele, diripana

tše nnyane tša tshipi di tla

gomarela makneteng wa

gago.

Naa o be o tseba?

Mekgaditswane e ka namela maboto le
ge maoto a yona a sa kgwathe leboto. Ge
e le mo bokagodimong bjo bo rilego thwi,
merišana ye mennyane ye mentši mo
menwaneng ya yona, e hlagiša karolokgogedi
yeo e sa bonagalego. Se se di "gogela"
lebotong - go swana fela le "Morena
Segokgo"! Se se dira gore di be le lebelo
la maemo a godimo le go mamaretšega ga
maemo a godimo.

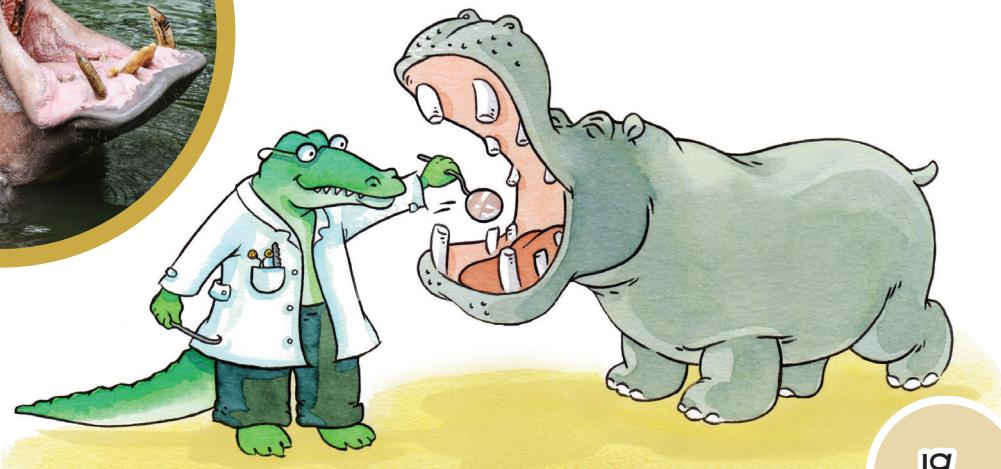
Naa modingwana wa
moloi wa meno o
eta makga a makae?
Batho ba na le disete
tše pedi tša meno.
Dikwena di mela meno
a maswa mengwaga ye
mengwe le ye ye mengwe
ye mebedi, gomme
meno a magotlo ga
a ke a ewa. A no
fela a gola.

Meno a tlou a ka ba
boima go lekana le
boima bja dikgamelotše 8 tša meetse.

Akanya o sepela o
rwele boima bjo bokaaka!

Gomme ge o nagana gore
kubu e na le meno a mane fela,
ga se wa nepa. Kubu e šomiša
meno a 40 ao a metšego kua
mehlagareng, ya go sohla.

Ke bomang ba ba
tabogago go phala
bohle? Ditshepe
di ka kgona go
tabogela godimo,
le gona, kgole.

Baatletiki ba go
kgona kudu ba ka taboga
go feta dimetara tše seswai.

Tau ya Afrika e ka taboga
dimetara tše lesome, gomme
kankaru ya Australia e ka taboga
dimetara tše 13.

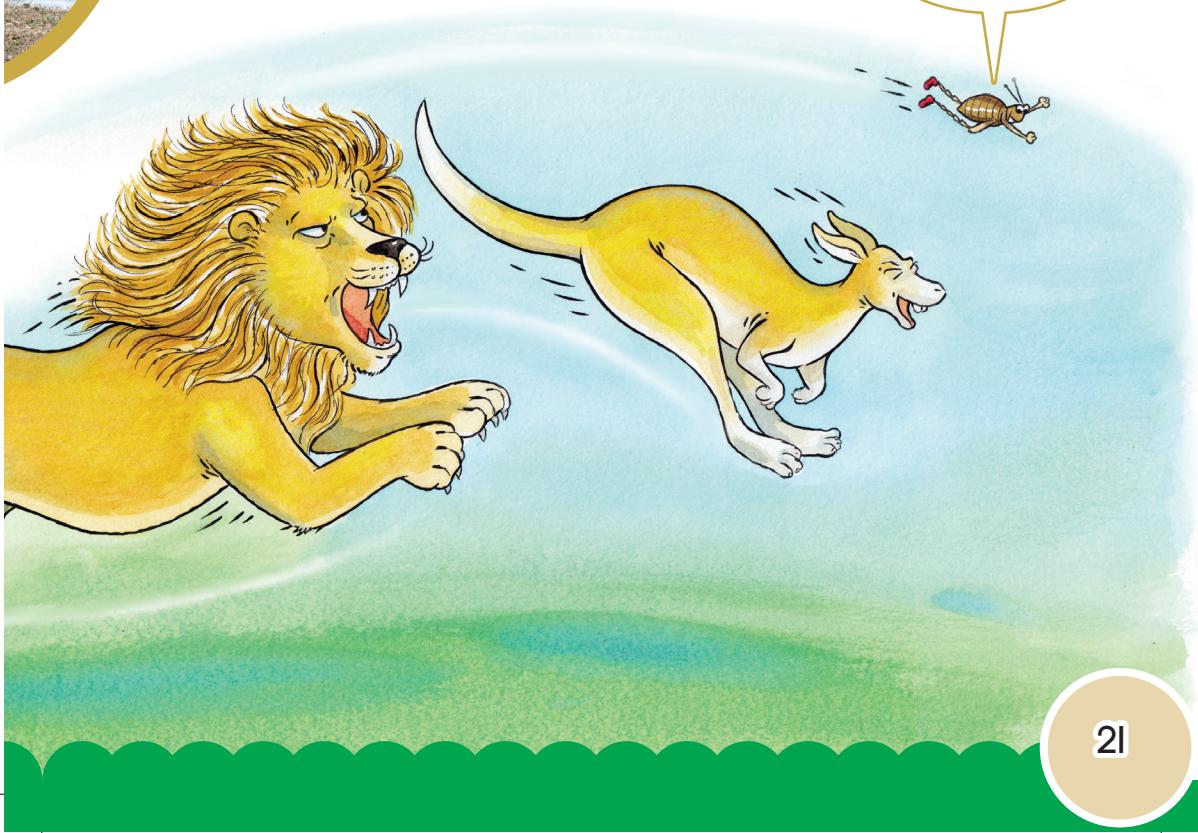

Eupša letsetse ke
nkgwete! Le ka kgonago
taboga bogolo bja mmele
wa lona ga 300.

Akanya, ge letsetse le le bogolo bja
seripagare sa sentimetara, le ka tshela
hlogo ya gago. Ge re ka be re na le bokgoni
bjal etsetse bja go taboga re be re ka putla
godimo ga lepatlelo la kgwele ya
maoto.

Ke a fenza!

Mešongwana ya go bala ka sehlopha

1

Lebelela diswantšho. Naa o ka kgoni go šupa diphoofolo tše di ikgakantšhitšego?

1

2

3

4

5

6

2

Botša mogwera wa gago ge eba ye nngwe le ye nngwe ya dipego tše di latelago ke nneta goba maaka.

	NNETE	MAAKA
i. Ditšhwenedikamotho di tloga di le bohlale.		
ii. Maruarua a magolo a sepelela kgole a nyaka dijo.		
iii. Dimela tše dingwe di ja dikhukhwanyane.		
iv. Mekgaditswane e ka se kgone go namela maboto.		
v. Ditshepe di ka kgonà go tabogela godimo, le gona, kgole.		
vi. Dikubu di na fela le meno a mane.		
vii. Diphoofolo tše dingwe di fetoša mebala, nepo e le go ikgakantšha.		
viii. Batho ba na le disete tše pedi tša meno.		
ix. Dinoga tše di fofago di dula sethokgweng se se kitlanego sa molatšatši seo bontši bja mehlare ya sona e lego ye metalamelebe.		
x. O ka kgonà go ethimola o butše mahlo.		

3

Diamoši ke diphoofolo tše di nago le boy a goba moriri. Dira lenaneo la diamuši ka moka tše o ka di gopolago. Šomiša difegelwana go aroganya mantšu mo lenaneong.

4

Digagabi di na le magapi gomme ka tlwaelo, ga di kgone go fofa.

Dira lenaneo la digagabi ka moka tše o ka di gopolago.

Šomiša difegelwana go aroganya mantšu.

Ke diphoofolo dife tše o di sa tšwelelego mo go mananeo a gago.

5

Ngwalolla mafoko a, o šomiša maswaodikga a maleba.

- na o be o tseba gore ditšhwenesekamotho di tloga di le bohlale
- dikwena di mela meno a maswa mengwaga ye mengwe le ye mengwe ye mebedi gomme magotlo ga a lahlegelwe ke meno a ona
- dithutlwa di šomiša melala ya tšona ye metelele go fihlelela makala a godimo a mehlare

6

Nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona, ka morago o šomiše mantšu ao go hlama mafoko a gago.

boikgakantšho

kgonya

lebatí

go iphetoša

nyama

swaba

notlela

letši

sethokgwa

mojako

letata

lethebo

LELEME LA GAE MPHATO WA 3

Puku ya 3

Hlogo:	Go a makatša, eupša ke nnete
Leleme:	Sepedi
Kgato ya:	Leleme la gae Mphato wa 3 Kgato ya 3 Puku ya 3
Mohuta wa sengwalwa:	Kanegelo
Mantšu a tlwaelo:	goba, fetola, ka pela, dumelela, ka nnete, nyakile, eba, huduga, dibolai, dimalafatši, godimo, tlase
Tlotlontšu:	dikgopo, dilwana, tšweletša, šila, huduga, selomi, dimalafatši, diripana,
Medumo:	Medumo ye: š, tš, ts, tl, tsh, tšh, kg, ph, Mantšu a go ngwalwa go swana a fapanwa ka tlhalošo: fihla, sekolo, Mahlalošetšagotee: raloka/bapala
Diteng, marel le mabokgoni:	<ul style="list-style-type: none">▪ Go bolela ka ga diswantšho.▪ Go hwetša tshedimošo mo go dipuku tša nnete e le go nyakišša ge eba dintlhā tšeо ke nnete goba maaka.▪ Go ngwala lenaneo la dilo di arolwa ka fegelwana.▪ Go ngwala maswaodikga a maleba.▪ Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

SEPHOLEKE (CAPS) se nyaka gore barutiši ba bee nako ka thoko letšatši ka letšatši go bala ka sehlopha se se itšego sa go hlahlwa.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa go nyaka gore barutwana bao ba lego maemong a go lekana ka go bala ba bale sengwalwa sa go swana, ka dihlopha ka tlhahlo ya morutiši.

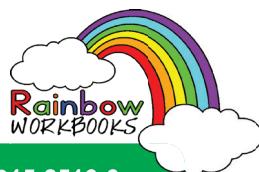
Morutiši o swanetše go beakanya paka ya go bala gore e akaretše mekgwana ya go bala go ya ka go bala ka go bona mantšu le difoneme le ya kweššo yeo barutwana ba tla e hlokago ge ba bala.

Gape mekgwana ye ya go bala e nyaka gore go be "go bolelwa ka sengwalwa" magare ga morutiši le bana gape le magare ga barutwana mo seholpheng.

Dipuku tše di akaretša 'go bolela ka sengwalwa' tekatlhao loganyo le mešongwana ye mengwe ya go thuša barutiši gore ba kgone go hlahlha go bala ka sehlopha ka diphapošing tše bona.

ISBN 978-1-4315-2516-6

**THIS BOOK MAY NOT
BE SOLD.**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street, Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
First edition 2016

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Dipuku tše dingwe tše
Leleme la gae tše Mphato
wa 3. Rakeng ya dipuku:

**Mmutla Ramahlajana o jeletša
Morena Sejato**

Mahlagahlaga a ka lewatle

Lethabo la ka khitšhing

**Pukutšatši ya ngwana wa go
ngongorega**

Mahlatse a magolo

Maphoko ga se a hlwa gabotse

**Mafelelo a beke ao nka
se a lebalego**

**Go na le kgokomodumo ka
khapotong ya ka**

**Taba ya dikuku tše
di timetšego**

Go a makatša, eupša ke nnete